

**Odůvodnění trestů:
Empirická studie rozhodnutí okresních soudů**

Kristýna Tomšů

Ústav státu a práva Akademie věd ČR, výzkumnice
Právnická fakulta Univerzity Karlovy, studentka

JUDr. Jakub Drápal, M.Phil.

Ústav státu a práva Akademie věd ČR, výzkumník
Právnická fakulta Univerzity Karlovy, doktorand
Ústavní soud ČR, asistent ústavní soudkyně

Financování: Tento článek je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou ČR v rámci grantu GA ČR č. 19-15077S „Rozdíly při ukládání trestů v postkomunistických kontinentálních právních systémech“, řešený na Ústavu státu a práva Akademie věd ČR.

Poděkování: Jsme vděční pracovníkům okresních soudů za spolupráci při poskytování zde analyzovaných rozhodnutí a pracovníkům Ústavu státu a práva Akademie věd ČR, zejména Janě Synkové, za pomoc při jejich získávání.

Abstrakt: Článek analyzuje odůvodnění trestů českými okresními soudy na reprezentativním vzorku 366 rozsudků za použití systematické obsahové analýzy. Jeho výsledky naznačují, že požadavku na řádné odůvodnění není soudnictvím věnována větší pozornost, jelikož sedmina rozsudků byla odůvodněna bez uvedení okolností, na základě kterých byl uložen trest, případně bez uvedení alespoň jedné okolností konkretizované k osobě pachatele či k jeho jednání. Soudy jen v desetině případů uváděly, jak vyvážily jednotlivé okolnosti podstatné pro uložení trestu, v důsledku čehož nelze u většiny rozsudků řádně replikovat argumentaci soudu. Dále je uvedena četnost jednotlivých zmiňovaných okolností a představeny příklady jejich použití v odůvodnění rozsudků.

Summary: Providing detailed reasons for sentences is crucial for continental legal systems since it is the only mechanism via which judges might display they have properly taken stock of wide discretion at sentencing given to them. To examine the practices of Czech district courts, representative sample of 366 decisions was analyzed using systematic content analysis. District courts are not providing any specific reasoning in 17 % of cases and only in 10 % the courts are conducting weighting of various elements that might influence sentencing, which suggests that it is very hard to understand and reconstruct why the exact type and amount of sanction was imposed. Frequency of individual factors mentioned in the decisions and examples how these factors are used in reasoning are described.

V předchozím článku (Drápal, 2019) jsem rozebral důvody, proč je odůvodňování trestů klíčové nejen pro řádné fungování systému postaveného na individualizaci trestů, ale i pro zachování této diskrece soudy do budoucna. Vysvětlení, proč byl uložen konkrétní trest, je jediným okamžikem, kdy lze ověřit, že soudce zohlednil všechny skutečnosti, ke kterým bylo nutné a vhodné přihlídnout, a že tyto skutečnosti ovlivnily druh, modalitu a výměru uložených trestů takovým způsobem, který je objektivně správný. Pokud rozhodnutí není řádně odůvodněno, třetí strany nemohou posoudit, zda byl trest uložen správně, což posiluje názor těch, kteří prosazují výraznější omezení soudní diskrece (takový názor lze vyjádřit slovy „Pokud soudy nejsou schopné ani vysvětlit, jak diskreci používají, tak s ní nejspíše zacházejí špatně a potřebují jasnější pravidla!“), což by nebylo pozitivní zprávou pro principiální a individualizované ukládání trestů. Zároveň odvolací soudy nemohou v takových případech rozhodovat o principech ukládání trestů: Mohou jen nanovo posoudit, zda pachateli byl uložen vhodný trest, ale nikoli, zda úvahy prvostupňového soudu byly správné.

Tento článek je opakem toho předchozího: Nezkoumá teorii a nepředkládá důvody pro a proti odůvodňování trestů, ale popisuje praxi odůvodňování trestů českými okresními soudy. Ptá se tedy, zda jsou naplněny požadavky trestních zákonů, zda je praxe v souladu s teorií, popř. do jaké míry, a v kterých oblastech je třeba, aby byla praxe odůvodňování trestů zlepšena.

Pro jakékoli takové posouzení je nutné nejdříve definovat, na základě jakých skutečností bude odůvodnění trestů považováno za dostatečné či nikoli. Úvod tohoto článku proto věnujeme vymezení toho, které skutečnosti lze použít pro hodnocení toho, zda byly tresty v konkrétních rozhodnutích řádně odůvodněné. Vycházíme přitom zejména ze zákona, ale i z některých teoretických závěrů výzkumníků z oblasti ukládání trestů, právní argumentace a teorie práva, jelikož zákonná úprava nezdůrazňuje všechny specifikace toho, jak by mělo odůvodnění trestů vypadat. V dalších částech článku představujeme námi analyzovaný vzorek rozhodnutí a největší část článku věnujeme představení výsledků naší analýzy a jejich interpretaci.

Metodologie

Pro analýzu předmětných rozhodnutí byla použita metoda systematické obsahové analýzy (pro její detailní rozbor při použití na soudní rozhodnutí viz Hall & Wright, 2008). Ta (ve stručnosti) klade důraz na objektivní přístup k zhodnocení obsahu textu, kdy se před začátkem analýzy rozhodnutí určí, které informace budou v průběhu analýzy zaznamenávány. Jejím cílem je tak zaznamenat, zda byly naplněny určité požadavky, kvantifikovat tato zjištění a z nich vyvozovat určité závěry o četnosti jevů. Její závěry by tak měly být přezkoumatelné dalšími výzkumníky, kteří by měli dojít k velmi podobným výsledkům. Tato snaha blížit se objektivnímu posouzení reality je zásadní devízou takového přístupu oproti nesystematické analýze rozhodnutí, která se svým pojetím blíží metodě tzv. „dojmologie“, která v mnohém záleží na osobě provádějící analýzu a je tedy vysoce nespolehlivá.

Lze namítnout, že systematická obsahová analýza není vhodná pro studium odůvodňování trestů – vždyť ukládání trestů je založeno na přísném principu individualizace, tedy na přesvědčení, že každý případ je unikátní. Jak by bylo možné tyto unikátnosti vměstnat do předem připravených kategorií pojmů? Jednoduše: I způsob odůvodňování je svazován určitými pravidly stanovenými zákonem či teorií a lze hodnotit právě naplnění těchto pravidel. V našem výzkumu proto primárně hodnotíme způsob, jakým byl trest odůvodněn, nikoli vhodnost uloženého trestu.

Sledované kategorie jsme definovali tak, aby odpovídaly požadavkům teorie a zákona, tedy i naším výzkumným otázkám. Prvním hlediskem byla míra specifikace rozsudku, tedy zda soudy odůvodňují trest pouze obecně, tedy např. uvedou, že soud přihlédl k okolnostem, ke kterým by se měl vyjádřit dle trestního řádu, aniž by je blíže specifikovaly, anebo trest naopak specifikují tak, že rozvedou alespoň jednu okolnost, kterou odůvodní konkrétně vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu. Druhý přístup reprezentuje naprosté minimum toho, aby bylo vůbec možné uvažovat o tom, že by trest mohl být řádně odůvodněný. Nelze totiž předpokládat, že by trest mohl být správně odůvodněný, pokud by soud pouze obecně odkázal na obecná ustanovení trestních zákonů, popř. nerozvedl konkrétně ani jednu okolnost (např. pokud by jen uvedl, že přihlédl k trestní minulosti pachatele, ale nespecifikoval, o jakou trestní minulost se jedná, natož aby zmínil, jak trestní minulost ovlivnila volbu trestu).

Dále jsme sledovali, zda soudy zmiňovaly, které z vyjmenovaných okolností hrály jakou roli při ukládání trestů. I pokud by soud perfektně vyjmenoval okolnosti, které dle něj ovlivnily uložení trestu, a tyto okolnosti nevyjádřil pouze obecně, ale specifikoval by je vzhledem ke konkrétním okolnostem, nemohlo by se jednat o dostatečné odůvodnění, jelikož by nebylo vysvětleno, které okolnosti hrály jak podstatnou roli při uložení konkrétního trestu. Pokud by např. bylo představeno jednání pachatele po činu, kdy se snažil napravit jím způsobenou škodu, a trestní minulost pachatele, která by byla rozsáhlá, bez uvedení, která z těchto skutečností hraje hlavní roli při uložení trestu (resp. jeho druhu, modality a výměry), tak by bylo nemožné zjistit, proč soud rozhodl určitým způsobem. Alespoň určité sdělení, jaká váha je přikládána jednotlivým skutečnostem, případně která z nich je rozhodující, je tak nezbytná pro označení odůvodnění jako řádně provedeného.

Poté jsme věnovali pozornost množství zákonem i teorií předvídaných okolností, přičemž výchozím bodem bylo, zda byl v rozsudku vyjádřen účel trestu, a o jaký se jednalo. Významná část analýzy se zabývá okolnostmi, o které soud svůj výrok o trestu opírá. Tyto okolnosti byly předem stanoveny na základě analýzy § 125 odst. 1 trestního řádu (dále i „TŘ“) a ustanovení trestního zákoníku (dále i „TZ“) o trestech a trestání pachatelů trestných činů (zejména § 38 - § 42 TZ. U nich jsme zaznamenávali, ve vztahu k jakému aspektu trestu byla okolnost zmíněna, tedy zda ve vztahu k druhu trestu, jeho délce, modalitě nebo k více než jednomu z těchto aspektů, zda byla okolnost individualizována ve vztahu k okolnostem případu a osobě pachatele a jakou roli tato okolnost hrála (polehčující, přitěžující či to nebylo zmíněno). Zohledněno bylo i to, zda bylo vyjádřeno, jakou váhu má tato okolnost, tedy zda její vliv na uložení trestu byl rozhodující, střední či nízký.

Rozdílné přístupy trestního zákoníku a trestního řádu ohledně klasifikace jednotlivých okolností nás vedly k nutnosti vybudovat si vlastní systém klasifikace těchto okolností. Zkoumané okolnosti byly nejdříve rozděleny na obecné, polehčující, přitěžující, specifické zákonné okolnosti a ostatní dle následujícího klíče: Za obecné faktory byly považovány ty, které zmiňuje § 125 TŘ, popř. § 39 TZ. § 125 TŘ zmiňuje, co má soud v rozsudku uvést při odůvodňování trestu a § 39 TZ uvádí, k čemu má soud při ukládání trestu přihlídnout a nad rámec § 125 TŘ uvádí účinky a důsledky,

ktelé lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele. Pro účely výzkumu byly vytvořeny podkategorie těchto obecných okolností podle dikce § 125 TŘ:

- 1) Povaha a závažnost trestného činu, která byla zaznamenávána jak obecně (tedy pokud soud zmínil povahu a závažnost, ale dále ji nerozváděl), tak podle hledisek, jak je uvádí § 125 TŘ (potažmo § 39 TZ)¹.
- 2) Osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele.
- 3) Dosavadní způsob života.
- 4) Chování pachatele po činu.

Polehčující a přitěžující okolnosti byly zaznamenávány podle § 41 a § 42 TZ a do kategorie specifických zákonných okolností jsme zařadili otázky spolupachatelství, účastenství, přípravy a pokusu a získání majetkového prospěchu. Nakonec byla vytvořena kategorie „ostatních“ okolností, do které spadaly ty okolnosti, které zákon nepředvídá.

Posledním sledovaným a zákonem předvídaným hlediskem byl požadavek vyjádřený v § 125 odst. 1 trestního řádu, který v návaznosti na § 55 odst. 2 trestního zákoníku stanoví, že trest odnětí svobody za přečin lze uložit jen za podmínky, že vzhledem k osobě pachatele by uložení jiného trestu nevedlo k tomu, aby vedl řádný život.

Z tohoto výčtu jsou zřejmé silné i slabé stránky použité metody. Zkoumáme, zda soudy naplňují požadavky kladené na ně zákonem a teorií, aby jejich rozhodnutí byla přezkoumatelná. Zároveň si však uvědomujeme, že nemůžeme na základě této analýzy rozhodnout, zda byl uložen trest v konkrétním případě řádně individualizován či nikoli. To však není cílem této práce: Jejím záměrem je analyzovat, zda je vůbec možné činit takové závěry na základě současné praxe odůvodňování trestů.

Výzkumný vzorek

¹ Tedy podle významu konkrétního chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu, následků, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, míry jeho zavinění, pohnutky, záměru nebo cíle, polehčujících a přitěžujících okolností, doby, která uplynula od spáchání trestného činu, případné změny situace a délky trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu.

Tímto způsobem jsme analyzovali vzorek 366 prvostupňových rozsudků okresních soudů, kterými byl uložen trest, nikoli však souhrnný, případ nebyl vyřízen trestním příkazem a nejednalo se o zjednodušené rozsudky. Abychom analyzovali vzorek rozhodnutí, který bude co nejvíce reprezentativní, využili jsme statistické listy trestní soudní poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti ČR pro výzkumné účely. Pro odfiltrování zjednodušených rozsudků jsme vyřadili ty případy, ve kterých se shodovalo datum rozhodnutí s datem právní moci, přičemž jsme na několika soudech ověřili, že ve velké většině případů rozsudky, u kterých se tato data shodovala, byly vyhotovené jako zjednodušené. Z celkového počtu 24.173 odsouzených v roce 2016 okresními soudy, kdy nebylo rozhodnuto trestním příkazem, nejednalo se o souhrnný trest a datum rozhodnutí se neshodovalo s datem právní moci, jsme vybrali analyzovaný vzorek za použití metody stratifikovaného náhodného výběru, dle které jsou náhodně vybrány případy v takovém množství, které odráží celkový počet rozhodnutí řešených na jednotlivých soudech. Takový vzorek by měl věrně odrážet populaci rozsudků, ze kterých byl vybrán.

Tímto způsobem jsme vybrali 445 odsouzených a podle zákona o svobodném přístupu k informacím jsme požádali o rozsudky, kterými byli odsouzeni. Z tohoto vzorku jsme dále vyřadili ty případy, kdy byl vyhotoven zjednodušený rozsudek (44 případů), byl uložen souhrnný trest (10 případů), výrok o trestu byl změněný odvolacím soudem (9 případů), v rámci anonymizace bylo začerněno odůvodnění (6 případů) a z různých dalších důvodů (rozsudek byl zprošťující, byl uložen trestní příkaz nebo řízení stále probíhalo, 10 případů), přičemž některá rozhodnutí byla vyřazena z několika důvodů.

Celkový počet analyzovaných rozsudků byl tedy 366, celkový počet zaznamenaných zohledněných okolností byl 1700 (průměrně tedy 4,6 okolností na případ), druhů zaznamenaných okolností bylo 55. Co do závažnosti spáchané trestné činnosti bylo složení vzorku takové, že převažovaly přečiny (84 %), zločiny představovaly 13 % a zvláště závažné zločiny 3 % analyzovaných rozhodnutí. Nejčastější formou trestné činnosti z hlediska nejzávažnější trestné činnosti byla trestná činnost majetková (39 %, 23 % ze všech případů byla krádež), dále trestná činnosti proti pořádku ve věcech veřejných (15 %) a násilná trestná činnost (14 %), dalšími zaznamenanými kategoriemi trestné činnosti bylo zanedbání povinné výživy

(8 %), ohrožování pod vlivem návykové látky (6 %), drogová trestná činnost (5 %), porušování domovní svobody (5 %) a ostatní trestné činy (9 %).

Nejčastěji byl ukládán jako hlavní trest podmíněný trest odnětí svobody (46 % případů), velmi těsně následovaný nepodmíněným trestem odnětí svobody, který byl v našem vzorku uložen ve 42 % případů. Méně často byl pak jako hlavní trest uložen trest obecně prospěšných prací (7 %), peněžitý trest (2 %), trest uložen nebyl (2 %), trest vyhoštění (1 %) a trest domácího vězení byl uložen v jednom případě.

Je tedy zřejmé, že analyzovaný vzorek reprezentuje spíše závažnější případy, kdy byl výrazně častěji uložený nepodmíněný trest. To je v mnohém logické: Není-li uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, obvinění jsou spíše ochotni netrvat na vyhotovení odůvodnění a je tedy vyhotoven zjednodušený rozsudek dle § 129 odst. 2 TŘ. Nemyslíme si však, že se jedná o podstatnou limitaci naší práce. Naopak, pokud analyzujeme případy, kdy byly uloženy přísnější tresty, než je běžné, kvalita odůvodnění by měla být vyšší. Jako podstatnou limitaci nicméně vnímáme, že kvalita ústního odůvodnění může být podstatným faktorem rozhodujícím o tom, zda se obviněný vzdá práva na vyhotovení odůvodnění. Je tedy možné a bylo by vhodné empiricky prozkoumat, zda se významně liší z hlediska ústního odůvodnění trestu případy, kdy byl vyhotovený zjednodušený rozsudek a kdy nebyl. Námi prezentované výsledky proto můžeme primárně vztáhnout na populaci 24.173 odsouzených v roce 2016; i tuto skupinu však považujeme za velmi podstatnou.

Výsledky

Obecné odůvodnění a vážení

Základní otázkou bylo, zda soudy odůvodnění vyhotovily pouze obecně či zda byla rozvedena alespoň jedna okolnost. V 7 % (celkem 26) případů byla v odůvodnění trestu uvedena pouze obecná věta o tom, proč byl uložen konkrétní trest. Při obecném odůvodnění soud používal formulaci podobnou té následující: „*Při úvaze o druhu a výměře trestu vycházel soud z obecných ustanovení trestního zákoníku o stanovení trestních sankcí, jejich přiměřenosti a postupu při jejich ukládání (§§ 37 až 39 tr. zákoníku), tzn., přihlížel zejména k povaze a závažnosti trestného činu, za který*

je obžalovaný odsuzován, k možnostem nápravy, jeho poměrům a jeho dosavadnímu způsobu života.“ V jednom případě pak trest nebyl odůvodněn vůbec nijak.

Ze zbývajících 93 % případů bylo 10 % rozsudků odůvodněno tak, že soud sice rozvedl alespoň jednu okolnost, ale nijak nevysvětlil, jak ji individualizoval (např. uvedl, že přihlédl k osobním okolnostem, ale již nespecifikoval k jakým).

Tyto první výsledky nejsou nijak povzbudivé – v 17 % případů (tedy v jedné sedmině vzorku) nebylo buďto zmíněné, k jakým okolnostem soud přihlédl, popřípadě zmíněnou okolnost nijak nerozvedl. Tyto případy tedy nejsou výjimkami či vybočeními z jinak příkladné praxe – naopak se jedná o významnou skupinu případů, která naznačuje, že v mnoha případech individualizace trestů není nijak vysvětlena. Skutečnost, že podstatná část případů nebyla nijak či nijak konkrétně odůvodněna, naznačuje rozsah základních problémů spojených s odůvodněním individuálně uloženého trestu i to, že jak soudy, tak obvinění, jejich obhájci i státní zástupci nepovažují za významný problém, pokud trest není nijak konkrétně odůvodněn.

Druhým možným pohledem na praxi soudů je nedívat se na rozsah problémů, ale na četnost řádně provedeného odůvodnění. Hlavním požadavkem odůvodnění, které lze pochopit a případně za jeho použití replikovat, je vyvážení jednotlivých okolností, tedy vysvětlení, jaká váha je jim přikládána a jak ovlivňují druh, modalitu a výměru trestu. Takové vážení provedly soudy ve 36 případech z 366 rozsudků, což nelze považovat za ideální stav. Níže uvádíme úryvky z rozsudků, které alespoň určité vážení důvodů obsahují.

„Poškozenému způsobil dosti závažné zranění s trvalými následky, a to ztrátou jednoho zubu a poškozením dalších několika zubů. Na druhé straně mu polehčuje doznání a projevená lítost, která je upřímná, neboť se i poškozenému vzápětí druhého dne omluvil. Soud se proto rozhodl dát obžalovanému příležitost a neuložil mu trest odnětí svobody spojený s přímým výkonem, ale úhrnný trest alternativní v podobě obecně prospěšných prací na horní hranici zákonné sazby“ (OS Nový Jičín 1 T 8/2016).

„Soud v daném případě má za to, že na obžalovaného, s ohledem na okolnost přitěžující (trestní minulost), je nutno působit přímým výkonem trestu, není

však nutno ukládat trest odnětí svobody, a to zejména s ohledem na menší závažnost jednání obžalovaného“ (OS Bruntál, 1 T 59/2015).

„I když v současné době si našel zaměstnání, soud rozhodl že je nutné uložit mu důrazné potrestání, neboť se v krátké době dopustil dalšího násilného trestného jednání“ (OS Náchod 3 T 69/2016).

„Při úvaze o trestu obžalované polehčuje její doznání, odcizené věci se pak vrátily poškozené společnosti. Soud potom nepřehlédl, že obžalovaná vyvinula značné úsilí v nápravě svého života. Navázala spolupráci s terapeutem, vyhledala pomoc u neziskové organizace. Dříve uložený trest obecně prospěšných prací vykonala ve velice krátké době, třebaže jeho výměru nelze považovat za nijak nízkou. Přitěžuje jí však to, že v minulosti již projevila sklony k majetkové trestné činnosti a projednávaného skutku se dopustila v běžících zkušebních dobách dvou podmíněných odsouzení. Navzdory posledně uvedeným skutečnostem však má soud za to, že naděje na nápravu obžalované ještě není zcela ztracena. Obžalovaná podle všeho skutečně pochopila závažnost své situace a pracuje na tom, aby se z ní dostala“ (OS Kolín 8 T 156/2015).

„Byť se obžalovaný vytýkaného jednání dopustil dvěma skutky spáchanými vícero útoky, má soud za to, s ohledem na jeho dosavadní trestní bezúhonnost, na tu skutečnost, že se v rámci insolvence snaží hradit i za pomoci práce přesčas své závazky v co nejvyšším rozsahu a k charakteru projednávané tr. činnosti, že lze ukládat trest odnětí svobody při spodní hranici zákonné výměry, a to v trvání 1 roku a 3 měsíců s tím, že výkon trestu byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání 2 let“ (OS Frýdek-Místek 3 T 274/2014),

Účel trestu

Dále nás zajímalo, jak často soudy odkazovaly na účely trestů a které preferovaly. Byť trestní zákoník výslovně nestanoví, který účel trestu mají tresty sledovat, soudy účel trestu zmiňovaly v 50 % rozhodnutí. Nejčastěji odkazovaly na výchovný (nápravný) účel trestu, který byl zmíněn 120x, individuální prevence 53x, generální prevence 16x, ochrana společnosti 10x a represivní účel trestu 9x. Tato četnost mimo jiné naznačuje, jak je účel trestu podstatný pro soudce při ukládání trestů a že jeho cílené nevyjádření v trestním zákoníku nemuselo být nejlepším nápadem (pro podrobnější kritiku viz Drápal, 2018).

Výchovný účel soudy braly v potaz jak ve prospěch pachatele (uvedly, že k výchově (nápravě) pachatele postačí trest nespojený s odnětím svobody), tak v jeho neprospěch (výchovný účel byl zmiňován, pokud soud ukládal pachateli nepodmíněný trest odnětí svobody). Příklady uvádíme níže.

„S přihlédnutím ke všem těmto okolnostem má soud za to, že je na místě uložit obžalovanému trest výchovný, aby si do budoucna uvědomil, že tímto způsobem v právních vztazích postupovat nelze“ (OS Benešov 10 T 63/2016).

„Zejména s přihlédnutím k tomu, že je možno na obžalovanou pohlížet jako na osobu bezúhonnou, bylo možno v jejím případě volit ukládání mírného, výchovného trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu“ (OS Bruntál 66 T 158/2016).

„Při úvahách o výši a povaze trestu, respektoval soud ustanovení § 39 a následujících trestního zákoníku. Obžalovaný byl v minulosti 1× soudně trestán, ve zkušební době podmíněně odloženého trestu odnětí svobody se však osvědčil k datu 22. 1. 2015. Za této situace je na něj nutné hledět, jako by nebyl dosud soudně trestán a polehčuje mu tedy jeho dosavadní řádný život. Přitěžující okolností by mohla být skutečnost, že se dopustil dvou přečinů. Po zhodnocení všech okolností této trestní věci dospěl soud k závěru, že pro nápravu obžalovaného postačí uložení trestu, který nebude spojen s přímým výkonem a uložil mu trest odnětí svobody v délce 8 měsíců, jakožto

trest úhrnný při respektování zásad uvedených v § 43 odst. 1 trestního zákoníku“ (OS České Budějovice 31 T 44/2015).

„Takto vyměřené tresty soud považuje za přiměřené, respektující všechna zákonná hlediska, postačující k nápravě obžalovaného“ (OS Hodonín 15 T 122/2015).

„Po takto provedeném dokazování dospěl soud k závěru, že na obžalovaného je možno působit výchovným trestem uloženým jako trest peněžitý, vyměřeným s ohledem k majetkovým a výdělkovým poměrům obžalovaného“ (OS Hradec Králové 6 T 81/2016)

„Obžalovanému polehčovalo, že se ke svému jednání doznal, přitěžovalo mu však, že již byl opakovaně pro stejnou trestnou činnost odsouzen a jedná se u něj o speciální recidivu. Výchovné tresty, vykonávané na svobodě, neměly na obžalovaného žádného převýchovného účinku. Dále soud přihlédl k délce páchání přečinu a výši dlužného výživného a má za to, že k převýchově a nápravě obžalovaného je třeba již trestu nepodmíněného, avšak vyměřeného ještě v dolní polovině zákonné trestní sazby, a to trestu odnětí svobody v trvání čtyř měsíců“ (OS Karviná 101 T 118/2016)

Pokud byla rozhodnutí odůvodněna generální nebo individuální prevencí, jednalo se většinou o případy, kdy soud jmenoval tyto dva účely a nespecifikoval, co tím má na mysli ve vztahu ke konkrétnímu případu. Individuální prevence byla nadto zaznamenána v případech, kdy soud odůvodňoval trest tím, že je potřeba působit vůči pachateli preventivně (a zabránit mu v dalším páchání trestných činů), neboť se jednalo o závažného recidivistu, a dále pokud byl pachateli uložen zákaz řízení motorových vozidel jako trest vedlejší anebo pokud se dle soudu pachatel jevil jako nepoučitelný.

„S ohledem na všechny okolnosti případu i osobu obžalovaného má soud za to, že na obžalovaného je třeba působit nepodmíněným trestem odnětí

svobody, který má zejména preventivní charakter, a to vzhledem k tomu, že se opakovaně dopouští násilné trestné činnosti, pod vlivem alkoholu, kdy ani předchozí nepodmíněné odsouzení, vedle něhož bylo navíc uloženo ochranné protialkoholní léčení, nemělo potřebný účinek. Obžalovanému bylo zároveň s ohledem na závěry znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie uloženo ochranné protialkoholní léčení v ambulantní formě“ (OS Frýdek-Místek 6 T 4/2016).

Pokud soudy zdůrazňovaly ochranu společnosti jako účel trestu, bylo to v případech, kdy odsuzoval pachatele typicky k trestu odnětí svobody, a jednalo se o pachatele závažnější kriminality nebo recidivisty, což ilustrují následující úryvky.

„Nelze též přehlédnout, že obžalovaný vnikal do obydlí osob, jimž tak narušil soukromí a pocit jistoty a bezpečí, a v jednom případě dokonce poškozené hrozil střelnou zbraní, kterou byl skutečně (ač není držitelem zbrojního průkazu) ozbrojen. Poměrně velká část poškozených nad rámec uvedeného utrpěla i značnou citovou újmu, neboť jednáním obžalovaného přišli o cennosti, k nimž měli hlubší citový vztah, jak zaznělo z výpovědí poškozených, šlo o památky, dědictví, věno apod., což je újma, která není zachycena v obecné hodnotě věcí, jak byla vyčíslena znaleckým posudkem, ale dle názoru soudu by měla být zohledněna v rámci trestových úvah. V neposlední řadě soud nemohl přehlédnout ani hodnocení osobnosti obžalovaného XXX ve znaleckém posudku z odvětví psychiatrie a psychologie, vypracovaném v souběžně probíhající trestní věci, kde byla možnost nápravy obžalovaného vyhodnocena jako nereálná. Na významu tak u obžalovaného nabývá ochranná funkce trestu, tj. ochrana společnosti před jeho negativním působením“ (OS Hradec Králové 5 T 90/2016).

„Zároveň soud podle § 73 odst. 1 tr. zákoníku rozhodl o uložení trestu zákazu činnosti spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel všeho druhu na dobu jednoho roku, neboť se obžalovaný trestného činu dopustil v souvislosti s touto činností, přičemž uložení tohoto druhu trestu vyžaduje ochrana

společnosti před opakovanou naprostou neukázněností a nerespektováním pravidel upravujících řízení motorových vozidel ze strany obžalovaného, který opakovaně řídil vozidlo navzdory skutečnosti, že mu tato činnost byla zakázána“ (OS Praha 5 3 T 102/2016).

Byla-li zmiňována proporcionalita (retribuce) jako účel trestu, dělo se tak v případech, ve kterých soud kladl důraz na represivní složku trestu, aniž by vysvětlil, co je tím míněno.

„Je tak zřejmé, že obžalovaný je osobou, vůči níž se individuálně preventivní složka trestu zcela míjí účinkem, neboť i přes předchozí trestání tresty odnětí svobody se po jejich výkonu znovu, v poměrně krátkém časovém intervalu, dopouští trestné činnosti. Z tohoto důvodu je namístě na obžalovaného působit výhradně trestem represivním, tj. opět trestem odnětí svobody“ (OS Ústí n. Labem 27 T 21/2016).

Soudy také zmiňovaly v 44 případech v rozsudku více než jeden účelů trestu. K tomu například následující úryvek:

„Při rozhodování o druhu a výměře trestu přihlížel soud k ustanovení § 39 odst. 1, 2 tr. zákoníku, soud polehčujících okolností neshledal, obviněnému přitěžovala recidiva, rovněž neuniklo pozornosti soudu, že teď projednávaných skutků se dopustil v době podmíněného odsouzení ve věci zdejšího soudu sp. Z. 4 T 89/2014, tudíž za těchto okolností soud za jediný možný převýchovný prostředek obviněného považoval uložení pouze nepodmíněného trestu odnětí svobody, který, vzhledem k tomu, že ještě nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, vyměřil ještě při spodní hranici trestní sazby, maje za to, že takto vyměřený trest by měl splňovat účel trestu z hlediska represe a generální prevence“ (OS Cheb 2 T 87/2016)

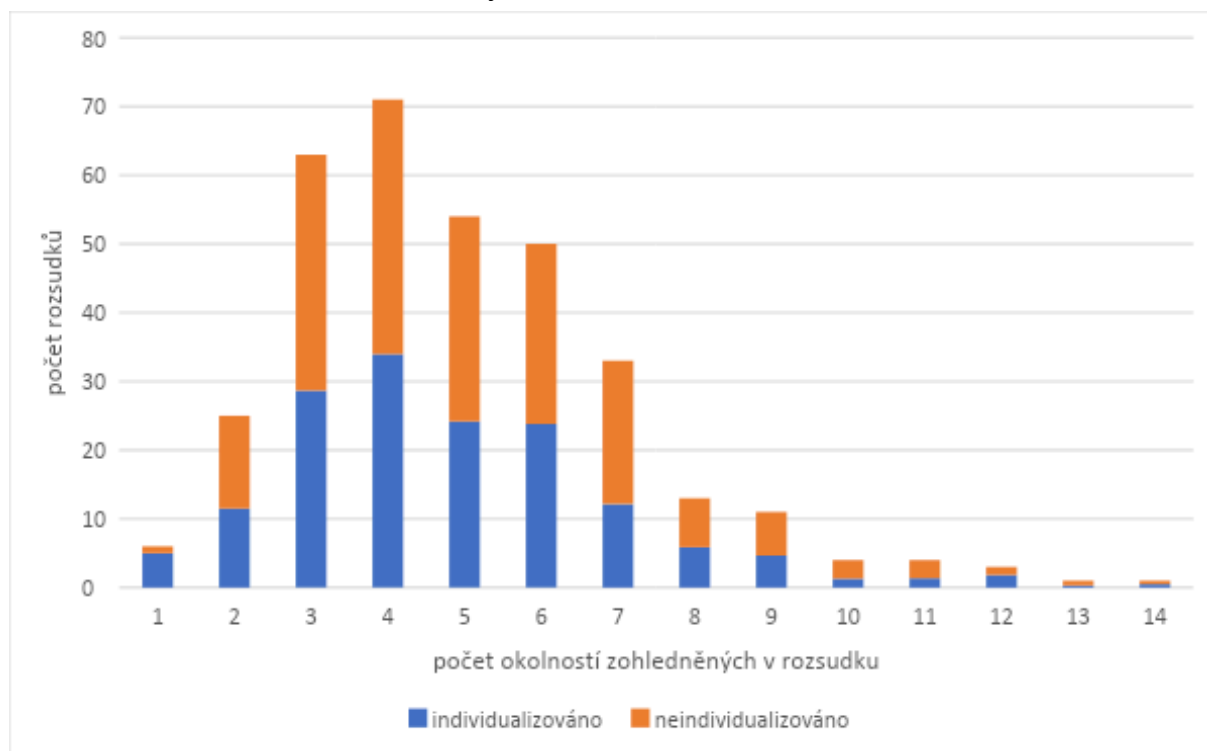
Je otázkou, zda vyjádřené účely trestů skutečně měly ten vliv, který je jim v rozsudcích přičítán, tedy zda uložené tresty byly skutečně v souladu s

prezentovanými účely trestů. Zajímavé však je, že soudci nejvíce pracují s výchovným účelem trestu, byť kritické souhrny kriminologických výzkumů docházejí k závěru, že volba přísnějšího trestu nemá významný dopad na další kriminální kariéru odsouzeného (Nagin, Cullen, & Jonson, 2009; Villettaz, Gillieron, & Killias, 2015).

Četnost okolností a jejich individualizace

V následujících odstavcích představujeme, kolik a které okolnosti soudy ve svých rozhodnutích zmiňují. Graf 1 ukazuje četnost uvedení jednotlivých okolností soudy v analyzovaných rozsudcích, přičemž soudy nejčastěji zohlednily 4 okolnosti a nejvyšší počet zohledněných okolností v jednom rozsudku byl 14. Barevné rozlišení sloupců zobrazuje podíl individualizovaných a neindividualizovaných okolností.

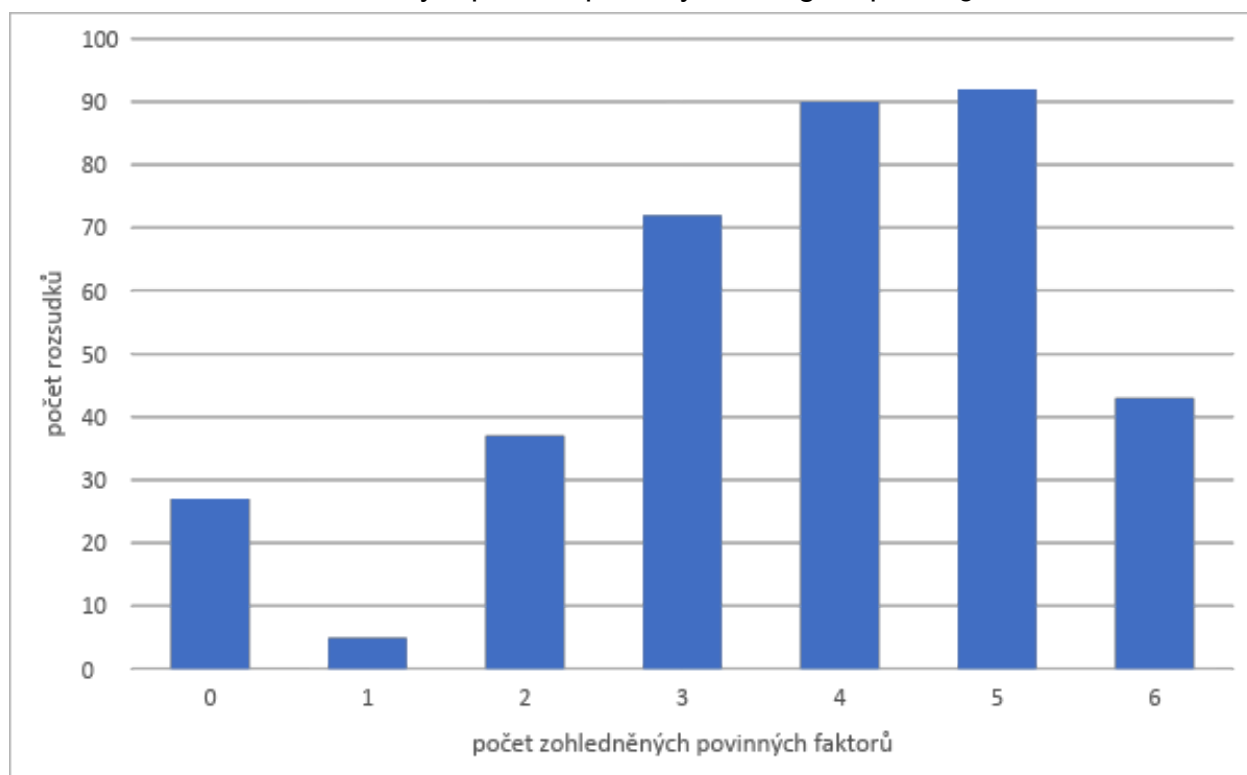
Graf 1: Počet okolností zohledněných v rozsudcích

V Grafu 2 dále ukazujeme, nakolik se soudům dařilo naplňovat požadavky § 125 trestního řádu, tedy zda zohlednily povahu a závažnost trestného činu, osobní poměry pachatele, jeho dosavadní způsob života, chování po činu a polehčující a přitěžující okolnosti. Povaha a závažnost jakožto okolnost byla metodologicky náročná na zpracování, jelikož je dle § 125 TŘ určována různými hledisky, která se

poté překrývají s hledisky dalšími (např. osoba pachatele vs. osobní poměry). Proto byla tato okolnost zaznamenávána tak, že stačilo, pokud soud zmínil alespoň jedno hledisko anebo povahu a závažnost obecně, aniž by rozvedl, co tím míní. Polehčující a přitěžující okolnosti stojí vedle čtyř hlavních náležitostí jako náležitost pátá a šestá, a to kvůli svému specifickému postavení v trestním zákoníku. K všem šesti obecným kategoriím se vyjádřilo 43 rozsudků, tedy pouhých 12 % z celkového počtu případů.

Graf 2: Počet rozsudků s daným počtem povinných kategorií podle § 125 TŘ

Jak jsme již výše zmínili, v analyzovaných 366 rozsudcích bylo uvedeno 1700 okolností, z nichž bylo 44 % individualizováno, tzn. konkretizováno s ohledem na osobu pachatele. V Tabulce 1 uvádíme četnost jednotlivých zohledněných okolností rozdělených podle kategorií dle § 125 odst. 1 TŘ, tedy podle povahy a závažnosti trestného činu, osobních, rodinných, majetkových a jiných poměrů pachatele, dosavadního způsobu života a chování pachatele po činu. Polehčující a přitěžující okolnosti jsou podle svého významu rozděleny do příslušných kategorií. V prvním sloupci je název okolnosti, následuje příslušný paragraf, ve kterém se okolnost objevuje, dále v kolika případech byla okolnost individualizovaná a její celková četnost. Poslední sloupec pak ukazuje podíl počtu individualizovaných případů dané

okolnosti na celkovém počtu rozhodnutí s alespoň jednou individualizovanou okolností (těch bylo 83 %, tedy z celkem 304 rozsudků). V tabulce jsou zobrazeny jak okolnosti předvídané zákonem, tak ty, které zákon nepředvídá, ale bylo možné je zařadit do zmíněných čtyř kategorií.

Tabulka 1: Počty jednotlivých okolností

Kategorie dle § 125 TŘ	Název okolnosti	§ TŘ / TZ	Individualizováno		Celkem	Procento individualizovaných okolností z individualizovaných rozsudků
			Ano	Ne		
Chování pachatele po činu	Doznání a spolupráce s OČTŘ	§ 41 písm. l)	39	97	136	12.8
	Lítost	§ 41 písm. n)	9	27	36	3
	Postoj obžalovaného		25	11	36	8.2
	Chování pachatele po činu obecně	§ 125	16	10	26	5.3
	Spolupracující obviněný	§ 41 odst. m)	2	1	3	0.7
Povaha a závažnost	Spáchal více trestných činů	§ 42 písm. d)	13	42	55	4.3
	Okolnosti spáchání trestného činu	§ 125	34	12	46	11.2
	Společenská škodlivost	§ 125	24	11	35	7.9
	Způsob spáchání	§ 125	16	15	31	5.3
	Následek	§ 125	10	20	30	3.3
	Způsobil menší škodu	§ 41 písm. i)	15	13	28	4.9
	Způsobil větší škodu	§ 42 odst. k)	12	13	25	3.9
	Ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo pokračoval po delší dobu	§ 42 písm. m)	13	22	25	4.3
	Povaha a závažnost obecně	§ 125	15	9	24	4.9
	Doba, která uplynula od spáchání	§ 125	7	14	21	2.3
	Pohnutka	§ 125	8	8	16	2.6
	Chráněný zájem	§ 125	10	3	13	3.3
	Náhrada škody obžalovaným	§ 41 písm. j)	9	2	11	3
	Spolupachatel - míra, jakou se podílel	§ 39 odst. 6 písm. a)	6	2	8	2
	Míra zavinění	§ 125	5	2	7	1.6
	Ze ziskuchtivosti a jiné zavrženíhodné pohnutky	§ 42 písm. b)	0	7	7	0
	S rozmyslem/po předchozím uvážení	§ 42 písm. a)	0	6	6	0
	Množství návykové látky		1	4	5	0.3
	Získal vyšší prospěch	§ 42 písm. l)	1	3	4	0.3
	Záměr/cíl	§ 125	4	0	4	1.3
	Zranitelná oběť	§ 42 písm. h)	3	0	3	1
	Pokus	§ 39 písm. c)	0	2	2	0
	Surový, trýznivý způsob spáchání	§ 42 písm. c)	1	1	2	0.3
	Člen organizované skupiny	§ 42 písm. o)	1	1	2	0.3
	Získal majetkový prospěch	§ 39 odst. 7	1	0	1	0.3
	Zneužití postavení	§ 42 písm. f)	1	0	1	0.3
	Svedl k TČ mladistvého	§ 42 písm. i)	1	0	1	0.3
	Nemorálnost činu		1	0	1	0.3

Pod vlivem návykových látek			1	0	1	0.3
Osobní okolnosti	Osobní okolnosti obecně	§ 125	122	58	180	40.1
	Účinky a důsledky, které lze očekávat pro budoucí život pachatele	§ 125	4	37	41	1.3
	Ostatní uložené tresty		15	6	21	4.9
	Uložení nepodmíněného trestu	§ 55 odst. 2	2	8	11	0.7
	Nízký věk	§ 41 písm. f)	2	5	7	0.7
	Doba strávená ve vazbě		1	1	2	0.3
Dosavadní způsob života	Byl již pro TČ odsouzen	§ 42 písm. p)	160	50	210	52.6
	Vedl řádný život před spácháním TČ	§ 41 písm. o)	64	52	117	21.1
	Dosavadní způsob života obecně	§ 125	19	17	36	6.3
	Efektivita předchozích trestů		20	6	26	6.6
	Ve zkušební době		7	11	18	2.3

Údaje v tabulce 1 nám nabízí zajímavý náhled do odůvodňování trestů. Hlavními zmiňovanými údaji je trestní minulost obviněného, jeho osobní okolnosti a zda se k trestnému činu doznal, tedy všechny okolnosti vztahující se k osobě pachatele, ale nikoli k jeho činu. To je v souladu i s účely trestů, které byly primárně zaměřené na osobu pachatele. Lze tedy formulovat hypotézu, že české okresní soudce zajímá spíše osoba pachatele při ukládání trestů než specifika trestné činnosti.

Problematické je pak časté zmiňování vybraných okolností bez jejich konkretizace (individualizace), zejména u okolností, zda spáchal více trestných činů, následku či účinku a důsledku, který lze očekávat pro budoucí život pachatele. Všechny tyto skutečnosti lze jen těžko posoudit bez jejich konkretizace a diskuze, jak ovlivnily uložení trestu.

Okolnosti, které nebyly zařazeny do kategorií výše a soudy je zmínily, byly: a) absence polehčujících okolností (27 okolností, z nichž 3 individualizovány), kdy soudy uváděly, že neshledaly žádnou polehčující okolnost; b) absence přitěžujících okolností (7 okolností, 1 individualizován), dle kterých soudy neseznaly žádnou přitěžující okolnost; c) všechny okolnosti případu (28 okolností, bez individualizace), kdy soudy odkázaly na „všechny okolnosti případu,“ aniž by je specifikovaly; d) kontext, u kterého byly zmíněny okolnosti, které nejsou okolnostmi spáchání trestného činu, ale vyjadřují nějakou širší souvislost, např. že „soud uložil přiměřená omezení, dohled a ochranné léčení“, nebo že „že ani státní zástupkyně uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nenavrhovala“ (12 okolností, 9

individualizováno) a nakonec ostatních pět okolností, které nebylo možné zařadit do jakékoli kategorie.

Další rozvedení okolností

U všech okolností jsme zaznamenávali, na jaký aspekt trestu má okolnost vliv, a to, jestli na druh trestu, jeho modalitu (podmíněně odložený trest odnětí svobody či nikoli) nebo výměru. Nejčastěji soudy zmiňovaly vliv jednotlivých okolností na více aspektů trestu, což bylo způsobeno zejména použitím počáteční formulace: *„Při úvaze o druhu a výši trestu soud přihlédl k...“* Takto soudy zmínily vliv u 1087 okolností. Dále odkazovaly na modalitu sankce, tzn., když rozhodovaly o tom, zda uloží podmíněný nebo nepodmíněný trest odnětí svobody (147 okolností) a na výměru trestu (160 okolností). Je otázkou, zda by soudy neměly více rozlišovat, které okolnosti více ovlivňují výběh druhu trestu a které jeho výměru, jelikož se tyto okolnosti mohou lišit.

Jaký má okolnost význam na uložený trest (tedy jestli nízký, střední nebo rozhodující) bylo zmíněno pouze 40x z celkového počtu 1700 okolností. Pokud soud uvedl, že měla okolnost nízký vliv na úvahu o trestu, bylo to v případech, kdy uvedl, že jedna okolnost převážila druhou (*„Obviněnému polehčuje okolnost doznání a projevené lítosti, nicméně tyto nelze přeceňovat s ohledem na existenci přitěžujících okolností, které nad polehčujícími okolnostmi výrazně převažují“* MS Brno-město 5 T 54/2016) nebo když uvedl, že doznání nelze přeceňovat, neboť byl pachatel přistižen při činu.

Střední vliv okolnosti na trest byl zaznamenáván v případech, pokud soud uvedl, že vyzdvihl některé okolnosti nad dalšími a typicky uvedl formulaci „zejména s ohledem na...“ nebo „soud přihlédl zejména k...“ Např.: *„zejména s ohledem na závažné zdravotní následky u více osob“* (OS České Budějovice 6 T 11/2016), *„zejména s ohledem na nenapravitelnost a nepoučitelnost obžalovaného“* (OS Litoměřice 5 T 90/2016).

Pokud soud uvedl, že měla okolnost rozhodující vliv, bylo to v případech, kdy existovala jedna zásadní okolnost, která ovlivnila soudcovu úvahu o druhu, modalitě nebo výměře trestu do té míry, že už nemohl uvažovat o jiné variantě. Typicky to bylo

v případech, kdy soud posílal do vězení „nepoučitelného“ recidivistu a uvedl, že s ohledem na dosavadní způsob života obžalovaného (trestné činnosti se dopouští opakovaně), nelze už uvažovat o uložení podmíněného trestu odnětí svobody.

Nedostatek zohlednění významu okolnosti je jistě spjatý s nepříliš častým vyvažováním jednotlivých okolností při ukládání trestů. Takto specifikovaný význam jednotlivých okolností je nicméně klíčový pro pochopení, které okolnosti jakým způsobem ovlivnily volbu trestu a tedy pro dekodování uvažování soudu umožňující kritický náhled na něj.

Polehčující a přitěžující okolnosti

Ve studovaném vzorku rozsudků byl poměr polehčujících a přitěžujících okolností následující: U 41 % okolností nebylo zmíněno, zdali se jedná o okolnost přitěžující nebo polehčující, přičemž jako přitěžující byla okolnost shledána v 31,3 % případů a jako polehčující v 27,5 %. Na zákonná ustanovení o polehčujících okolnostech pak soudy výslovně odkázaly pouze u 76 ze 1700 okolností.

U **polehčujících okolností** dle § 41 trestního zákoníku soudy nejvíc přihlížely ke skutečnosti, že pachatel před spácháním trestného činu vedl řádný život [písm. o), 117 případů], že pachatel napomáhal při objasňování své trestné činnosti [doznání, písm. l), 136 případů] a že pachatel trestného činu upřímně litoval [písm. n), 36 případů]. Nebyly vůbec zmíněny okolnosti uvedené v písmenech a)-e), g) a h).²

K nejčastěji uváděné polehčující okolnosti, tedy že pachatel vedl před spácháním trestného činu řádný život [písm. o)], soudy uváděly běžně to, že přihlédl

² Tedy, že pachatel:

- a) spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých,
- b) spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností,
- c) spáchal trestný čin pod tlakem závislosti nebo podřízenosti,
- d) spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku,
- e) spáchal trestný čin pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil,
- g) spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost,
- h) spáchal trestný čin v právním omylu, kterého se bylo možno vyvarovat.

k tomu, že pachatel byl do té doby trestně bezúhonný. Např. Okresní soud v Jihlavě uvedl „...a současně dosud vedl řádný život, když nebyl projednáván pro přestupkové jednání ani nebyl odsouzen pro žádný trestný čin a řádně pracuje“ (5 T 25/2015). Soudy třikrát napsaly, že obžalovanému polehčuje, že předchozí spáchaná trestná činnost byla druhově odlišná. Soudy také zmiňovaly, že obžalovanému polehčuje, že se v minulosti osvědčil, či že byla jeho odsouzení zahlazena.

Druhá nejčastější polehčující okolnost, tedy že pachatel napomáhal při objasňování své trestné činnosti [písm. l)], byla v drtivé většině případů specifikována pouze jako doznání, tedy soud zpravidla uvedl formulaci: „soud hodnotil jako polehčující, že pachatel se k trestné činnosti doznal,“ aniž by toto dále rozváděly. Když už doznání soudy specifikovaly, tak většinou tak, že uvedly, že jeho vliv na trest nelze přeceňovat s ohledem na okolnosti doznání (tedy „nízký vliv“): „Doznání obžalovaného soud nehodnotí jako významnější polehčující okolnost. Jak z výše uvedeného vyplývá, obžalovaný doznal pouze to, o čem věděl, že jsou proti němu nezvratné důkazy“ (OS Litoměřice 5 T 90/2016), nebo: „Nutno ale uvést, že byl policejní hlídkou přistižen při řízení vozidla pod vlivem alkoholu“ (OS Náchod 1 T 10/2016), „Soud v případě obviněného shledal polehčující okolnost v podobě doznání, nicméně toto nelze přeceňovat, neboť se nejedná o doznání kvalifikované“ (OS Děčín 2 T 253/2013), „Doznání obžalovaného jako polehčující okolnost nelze nijak přeceňovat, neboť obžalovaný byl při páčání trestné činnosti přistižen“ (OS Hradec Králové 6 T 39/2016).

Z **přítěžujících okolností** dle § 42 trestního zákoníku soudy nejvíce přihlížely k předchozímu odsouzení [písm. p), 210 případů], ke skutečnosti, že pachatel spáchal více trestných činů [písm. n), 55 případů] a že pachatel získal trestným činem vyšší prospěch [písm. l), 25 případů]. Nebyly vůbec zmíněny přítěžující okolnosti vyjádřené v písmene d), e), g) a j)³. Pokud jde o nejčastější přítěžující okolnost, tedy předchozí

³ Tedy, že pachatel:

d) spáchal trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti,

e) trestným činem porušil zvláštní povinnost,

g) spáchal trestný čin vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku,

odsouzení, soudy obvykle citovaly výpis z rejstříku trestů a poté s odkazem na trestní minulost obžalovaného odůvodnily ukládaný trest. Tato okolnost hrála roli v 86,5 % případů z těch, kde byl uložen trest odnětí svobody (134 případů), oproti 30 případům podmíněného trestu odnětí svobody. Soudy také v několika (18) případech zmínily zvlášť jako přitěžující okolnost to, že se pachatel dopustil trestného činu ve zkušební době podmíněného odsouzení a v 26 případech zmínily efektivitu předchozích odsouzení.

Trestní minulost pachatele byla zohledňována zejména v souvislosti s aplikací § 55 odst. 2 trestního zákoníku, podle kterého, pokud soud ukládá trest odnětí svobody za přečin, musí zohlednit, že vzhledem k osobě pachatele by jiný trest nevedl k tomu, aby pachatel vedl řádný život, což soudy dle § 125 odst. 1 trestního řádu musí také odůvodnit. Tuto podmínku soudy v zásadě naplňovaly (v 98 % z celkových 141 případů ve kterých byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody), ale v různé míře rozvedené argumentace, což naznačují úryvky odůvodnění níže.

„Při úvaze o druhu a výši trestu bylo u obžalovaného přihlédnuto ke skutečnosti, že se jedná o osobu s výraznými sklony k páčání trestné činnosti majetkového charakteru, v daném případě se jedná o speciálního recidivistu, kdy obžalovaný se dopouští trestné činnosti v krátké době po propuštění z posledního výkonu trestu odnětí svobody, navíc v době, kdy pro stejnorodou trestnou činnost byl již potrestán nepodmíněnými tresty odnětí svobody, kdy i výkon trestu odnětí svobody nezabránil obžalovanému dalšímu opakování trestné činnosti“ (OS Frýdek-Místek 5 T 5/2016).

„Obžalovaný XX se trestné činnosti dopustil ve zkušební době podmíněného propuštění, tr. činu výtržnictví se dopustil opakovaně, a také již byl opakovaně pro násilné a výhružné jednání projednáván přestupkovou komisí. Také to byl on, jehož protiprávní jednání bylo důraznější a tudíž i společensky škodlivější

j) spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace.

než jednání obžalovaného XY. Polehčujících okolností soud neshledal. Jako trest odpovídající společenské škodlivosti a osobě obžalovaného pak již považuje soud trest represivní, vyměřený v polovině zákonné trestní sazby“ (OS Trutnov 17 T 61/2015).

„Soud u obžalovaného neshledal žádné polehčující okolnosti. Na druhé straně obžalovanému přitěžuje jeho trestní minulost, zvláště pak několikeré odsouzení pro trestnou činnost stejného charakteru. Soud má tedy za to, že v tomto případě je na místě uložení úhrnného nepodmíněného trestu odnětí svobody, a to již v druhé polovině zákonné trestní sazby uvedené v § 196 odst. 1 tr. zákoníku, kdy soud obžalovaného pro výkon tohoto trestu zařadil s ohledem na charakter trestné činnosti a možnosti jeho pracovního zařazení ve výkonu trestu dle § 56 odst. 3 tr. zákoníku do věznice s dozorem“ (OS Olomouc 9 T 86/2015).

Ve většině (80 %, tj. 113) případů, kdy byl ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody, soudy uvedly, že vzhledem k předchozím odsouzením ukládají trest odnětí svobody, aniž by odkázaly na § 55 odst. 2 a výslovně uvedly, že vzhledem k osobě pachatele by uložení jiného trestu nevedlo k tomu, aby vedl řádný život. Nicméně implicitně byl tento nárok v odůvodněních obsažen tak, že soudy konstatovaly, že se jedná o recidivistu. Soudy to vyjadřovaly následovně:

„Při úvaze o druhu a výši trestu bylo u obžalovaného přihlédnuto ke skutečnosti, že se jedná o osobu s výraznými sklony k páchání trestné činnosti majetkového charakteru, v daném případě se jedná o speciálního recidivistu, kdy obžalovaný se dopouští trestné činnosti v krátké době po propuštění z posledního výkonu trestu odnětí svobody, navíc v době, kdy pro stejnorodou trestnou činnost byl již potrestán nepodmíněnými tresty odnětí svobody, kdy i výkon trestu odnětí svobody nezabránil obžalovanému dalšímu opakování trestné činnosti“ (OS Frýdek-Místek 5 T 5/2016).

„Obžalovaný XX se trestné činnosti dopustil ve zkušební době podmíněného propuštění, tr. činu výtržnictví se dopustil opakovaně, a také již byl opakovaně pro násilné a výhružné jednání projednáván přestupkovou komisí. Také to byl on, jehož protiprávní jednání bylo důraznější a tudíž i společensky škodlivější než jednání obžalovaného XY. Polehčujících okolností soud neshledal. Jako trest odpovídající společenské škodlivosti a osobě obžalovaného pak již považuje soud trest represivní, vyměřený v polovině zákonné trestní sazby“ (OS Trutnov 17 T 61/2015)

„Soud u obžalovaného neshledal žádné polehčující okolnosti. Na druhé straně obžalovanému přitěžuje jeho trestní minulost, zvláště pak několikeré odsouzení pro trestnou činnost stejného charakteru. Soud má tedy za to, že v tomto případě je na místě uložení úhrnného nepodmíněného trestu odnětí svobody, a to již v druhé polovině zákonné trestní sazby uvedené v § 196 odst. 1 tr. zákoníku, kdy soud obžalovaného pro výkon tohoto trestu zařadil s ohledem na charakter trestné činnosti a možnosti jeho pracovního zařazení ve výkonu trestu dle § 56 odst. 3 tr. zákoníku do věznice s dozorem“ (OS Olomouc 9 T 86/2015).

Odkaz na § 55 odst. 2 trestního zákoníku uvedly soudy výslovně pouze osmkrát. K tomu např.:

„S ohledem na § 55 odst. 2 trestního zákoníku, má soud za to, že vzhledem k osobě pachatele by uložení jiného než nepodmíněného trestu odnětí svobody nevedlo k dosažení účelu trestního práva, jímž v daném případě je stále ještě snaha o nápravu pachatele, ale také ochrana společnosti před trestnou činností obžalovaného. Nepřichází tedy do úvahy uložení jiného než nepodmíněného trestu odnětí svobody“ (OS Olomouc 7 T 238/2015).

„Z uvedeného se podává, že se odsouzený dopouští opakovaně speciální recidivy a tresty nespojené s omezením jeho osobní svobody nevedly k žádné nápravě. Navíc, jak soud zjistil z připojeného spisu Okresního soudu v Novém

Jičíně sp. zn. XXX, obžalovaný zahájil výkon trestu obecně prospěšných prací dne XXX a ke dni XXX vykonal toliko 8 hodin a rozhodně neobstojí jeho obhajoba, že chodil do zaměstnání nebo že pomáhal na zahradě či s opravou střechy. Za této situace má soud za to, že s ohledem na ustanovení § 38 a § 39 trestního zákoníku i s ohledem na ustanovení § 55 odst. 2 trestního zákoníku již není možno jinak, než uložit obžalovanému nepodmíněný trest odnětí svobody“ (OS Nový Jičín 20 T 98/2016).

„Při úvaze o druhu a výměře trestu soud zohlednil všechna kritéria uvedená v § 38 a § 39 tr. zákoníku. Obžalovaná V. Kxxxx má v rejstříku trestů 6 záznamů, byla trestána pro majetkovou trestnou činnost, mj. i dvakrát pro krádeže. Polehčuje jí, že se ke stíhanému jednání doznala, avšak její doznání nelze s ohledem na její trestní minulost, v tomto případě přeceňovat. Dle názoru soudu je u obžalované zjevné, že by uložení jiného trestu než nepodmíněného trestu odnětí svobody vzhledem k její osobě a dosavadnímu životu nevedlo k tomu, aby vedla řádný život (srov. § 55 odst. 2 tr. zákoníku)“ (OS Praha 4 4 T 142/2015).

Když soudy ukládaly trest odnětí svobody za přečin, kladly důraz zejména na výchovný (nápravný) účel trestu (celkem 35 případů).

„Při rozhodování o druhu a výměře trestu přihlížel soud k ustanovení § 39 odst. 1, 2 tr. zákoníku, soud polehčujících okolností neshledal, obviněnému přitěžovala recidiva, rovněž neuniklo pozornosti soudu, že teď projednávaných skutků se dopustil v době podmíněného odsouzení ve věci zdejšího soudu sp. Z. XXX, tudíž za těchto okolností soud za jediný možný převýchovný prostředek obviněného považoval uložení pouze nepodmíněného trestu odnětí svobody“ (OS Cheb 2 T 87/2016).

„Obžalovanému polehčovalo, že se ke svému jednání doznal, přitěžovalo mu však, že již byl opakovaně pro stejnou trestnou činnost odsouzen a jedná se u něj o speciální recidivu. Výchovné tresty, vykonávané na svobodě, neměly na

obžalovaného žádného převýchovného účinku. Dále soud přihlédl k délce páčání přečinu a výši dlužného výživného a má za to, že k převýchově a nápravě obžalovaného je třeba již trestu nepodmíněného, avšak vyměřeného ještě v dolní polovině zákonné trestní sazby, a to trestu odnětí svobody v trvání čtyř měsíců“ (OS Karviná 101 T 118/2016).

„V případě obžalovaného nepřichází v úvahu jiný trest než nepodmíněný, neboť jde o osobu výrazněji narušenou, kdy je evidentní, že pouhá pohrůžka trestem by nevedla k jeho nápravě“ (OS Kutná Hora 6 T 97/2016).

Vedení řádného života soudy zohlednily u 20 případů, a to tak, že konstatovaly, že pachatel v minulosti neprokázal, že je schopen vést řádný život. Soudy tak používaly následující argumentaci:

„Při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlížel soud k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům obžalované, k jejímu dosavadnímu způsobu života, možnosti její nápravy a chování po činu. Jako polehčující okolnost bylo vyhodnoceno doznání obžalované. Přitěžuje jí naopak dosavadní trestní minulost, zejména skutečnost, že se vytýkané trestné činnosti dopustila ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zjevně tak obžalovaná nevyužila možnosti prokázat nápravu a vést na svobodě řádný život a nepřichází tak v úvahu ukládání jiného než opět nepodmíněného trestu odnětí svobody“ (OS Frýdek-Místek 80 T 4/2016).

„Je tedy evidentní, že obžalovaný jeví výrazné sklony k páčání trestné činnosti různorodého charakteru, když ani výkony posledně citovaných trestů odnětí svobody ho nepřiměly vést řádný život, a opakovaně se dopouští další trestné činnosti“ (OS Ostrava 15 T 31/2016).

„Je zjevné, že dosud vykonané tresty odnětí svobody uložené za typově shodnou předchozí trestnou činnost, neměly prakticky zásadnější účinky a

důsledky pro další život obžalovaného, který úmyslnou delikvenci opakuje“
(OS Hradec Králové 6 T 39/2016).

Druhá nejčastější přitěžující okolnost, tedy že pachatel spáchal více trestných činů, nebyla zpravidla nijak konkretizována a soud tuto skutečnost pouze konstatoval.

Závěr

Stav odůvodňování trestů okresními soudy v České republice je neradostný. Nemalá část rozhodnutí je odůvodněna zřejmě nedostatečně, jelikož v 17 % případů není uvedena ani jedna individualizovaná okolnost. Naopak jen menší část rozhodnutí (10 %) byla odůvodněna tak, že bylo možné rozhodnutí alespoň určitým způsobem replikovat – tedy, že soudy uvedly, které okolnosti pro ně byly zásadní, a zmínily, jak ovlivnily uložení trestu. O problematickém stavu odůvodňování trestů okresními soudy svědčí i skutečnost, že v rozsudcích, ve kterých byly zmiňovány jednotlivé okolnosti, byly tyto okolnosti individualizované jen v menšině případů, přičemž jen výjimečně bylo uvedeno, jak významnou roli tyto okolnosti hrály při uložení trestu.

Na základě teorií formulovaných v článku v předcházejícím čísle *Státního zastupitelství* lze dojít k závěru, že odůvodnění rozsudků nemůže v průměrném případě sloužit ani pro pochopení, proč byl uložen konkrétní trest, ale ani pro přezkoumání vhodnosti použité argumentace v odvolacím řízení. Jen v menšině případů lze na tuto argumentaci navázat a polemizovat s ní, což silně oslabuje možný vliv odvolacích soudů na vytvoření principiálního přístupu k jednotlivým okolnostem majícím vliv na ukládání trestů.

Taková situace je problematická i pro justici samotnou. Pokud nebude dokazovat skrze odůvodnění trestu, že řádně využívá širokou diskreci, kterou ji zákonodárce poskytuje pro ukládání trestů, může být logickým krokem zákonodárce omezení takové diskrece. Jsme přesvědčeni, že není nutné, aby řádně sepsané odůvodňování trestů bylo velmi dlouhé, a že omezení povinnosti odůvodňovat rozhodnutí z hlediska trestu by výrazně neposílila efektivitu justice. Tomu, jak je možné vhodněji odůvodňovat tresty i za zachování současné právní úpravy, se pak budeme věnovat v článku v následujícím čísle *Státního zastupitelství*.

Nakonec tento stav má dopady i pro výzkumníky, kdy i pokud by byla zavedena povinnost zaznamenávat ve statistických listech trestních soudů okolnosti odůvodňující uložení trestu, tyto okolnosti by bylo možné zjistit jen u části rozsudků, jelikož u nemalé části rozhodnutí by chyběly. Bude-li tedy například voláno, aby projekt typu jaktrestame.cz zohledňoval i další okolnosti případu, je nutné nejen tyto okolnosti statisticky vykazovat, ale též zlepšit práci při uvádění toho, které okolnosti měly vliv na uložení trestu, aby je vůbec bylo možné vykazovat.

Výsledky představené v tomto článku jsou podstatné i pro formulování výzkumných otázek následujících výzkumů. Bylo by třeba podrobněji rozebrat – a to jak z empirického, tak teoreticko-doktrinálního hlediska – co se myslí např. doznáním, jak ovlivňuje uložení trestu a jakou roli by správně mělo hrát. Zde zmiňované četnosti jednotlivých okolností naznačují, na které by se výzkumníci měli zaměřit, aby jejich výzkum měl nejsilnější společenský dopad.

Použitá literatura:

Drápal, J. (2018). Individualizace v České republice: Jak určujeme tresty a co to víme? *Státní Zastupitelství*, XV(1), 9–23.

Drápal, J. (2019). Odůvodnění trestů: Argumenty pro a proti detailnímu odůvodňování trestů. *Státní Zastupitelství*, (5).

Hall, M. A., & Wright, R. F. (2008). Systematic content analysis of judicial opinions. *California Law Review*.

Nagin, D. S., Cullen, F. T., & Jonson, C. L. (2009). Imprisonment and Reoffending. *Crime and Justice*, 38(1), 115–200. <https://doi.org/10.1086/599202>

Villettaz, P., Gillieron, G., & Killias, M. (2015). *The Effects on Re-offending of Custodial vs. Non- custodial Sanctions: An Updated Systematic Review of the State of Knowledge*. Retrieved from <http://www.campbellcollaboration.org/library/the-effects-on-re-offending-of-custodial-vs-non-custodial-sanctions-an-updated-systematic-review-of-the-state-of-knowledge.html>